

Душан МАРТИНОВИЋ

МИГРАЦИЈЕ ЦРНОГОРАЦА У РУСИЈУ У 18. И 19. ВИЈЕКУ

Поткрај своје владавине Петар Велики је на јужним границама своје проширене државе, које су биле угрожене од Турака и кримских Татара, почео да насељава милицију од припадника јужнословенских народа. Он је 23. октобра 1723. године издао позивну грамату мајору Јовану Албанезу, родом из Подгорице, да може врбовати словенски живаљ из Хабзбуршке Монархије и формирати неколико хусарских пукова и распоредити их по малоруским градовима, обећававши им знатне привилегије (велика имања, плате, чинове, оружје).¹ Јован Албанез је с позивом «православног цара», као руски агент за насељавање Срба у Русију, успио исте године да преведе 459 лица и насели их у Украјину, гдје је идуће, 1724, насељено још око 600 Срба. Од ових досељеника је царица Ана 1727. године образовала српски хусарски пук.²

Касније је послје развојачења и укидања Моришке и Потишке Крајине (1741) почело много масовније насељавање не само Срба, који су се, због незадовољстава третманом у мађарском провинцијалу, радо одлучивали «на сеобу у једновјерну Русију». Међу њима је било доста угледних породица, из којих је низ личности због ратних заслуга остварило најсјајније војничке каријере – чинове пуковника и генерала.³ Били су они и раније у Аустроугарској војсци официри, па су убрзо у новооснованим колонијама (насељима) добили високе чинове у тамошњим хусар-

¹ Др Мита Костић: *Српска насеља у Русији: Нова Србија и Славеносрбија*. Насеља и порекло становништва, књ. 14. Српски етнографски зборник Српске Краљевске Академије, књ. XXVI, Београд, 1923, стр. 12.

² Касније су формиран бројни хусарски пукови, који су добијали разне називе. Хусарски пукови су имали посебно устројство у Руској армији и засебно су се водили више као нерегуларна војна (паравојна) формација. Имали су своје оружје, сопствене коње, које су сами набављали и плаћали од својих сљедовања. Стога су поред војничке плате добијали и специјалне додатке – тзв. »рационе» и «порционе» новце.

³ 1. Никола Први Петровић Његош (1841–1921); 2. Матија-Мато Змајевић (1680–1735); 3. Иван Михаилов Подгоричанин (1710–1779); 4. Ђорђе (Георгије) Петров Подгоричанин (око 1730–1795); 5. Симеон Стефанов Пишчевић (1731–1797); 6. Симеон Гаврилов Неранцић (1743–1799); 7. Давид Гаврилов Неранцић (око 1750, – око 1810); 8. Антоније Стратимировић; 9. Марко Иванов Војновић (1750–1806); 10. Јован В. Војновић; 11.

ским пуковима. Најпознатији и најутицајнији били су генерали: Јован (Иван) Хорват, Иван Јергович Шевић, Рајко (Родион) де Прерадовић, Петар Текелија, Никола Чорба, Иван Штерић, Николај Степанович Прерадович, Симеон Пишчевић и др. (Пишчевић је у својим *Мемоарима* врло живописно описао насељавање Нове Србије и Славеносрбије и дао доста података о генералима српског и црногорског поријекла!).⁴

На захтјев митрополита Василија Петровића-Његоша, руски Сенат је наредио свом дипломатском представнику у Бечу грофу Карлу Кајзерлингу да за црногорску емиграцију изради слободан пролаз преко Аустро-Угарске. Отуда, поред Срба и стотинак Црногораца у поменутих насеобинама, а било је и Македонаца и Бугара, па чак и несловенских народа (Албанаца и Мађара).

Од првих миграционих група – Срба, Црногораца, Бокеља и других балканских Словена, и мањим дијелом несловенских народа, основана су два војничка насеља у Малорусији (Украјини) – Нова Србија и Славеносрбија. Нова Србија је основана од метанастазичке струје коју су чиниле 2.200 граничарских породица, поглавито угарских Срба из Моришке и Потишке Крајине. То су била специјално и специфично организована насеља, по узору на Војну границу у Аустрији и Угарској, са задатком да Русију са југоисточне границе државе што боље и сигурније заштити од кримских татарских упада, запорошких козака, дакако, и турских најезда...

На основу указа царице Јелисавете Петровне од 24. децембра 1751. прво је формирано гранично насеље «Нова Србија» на простору од ушћа Каварлике правом линијом до извора ријеке Туре и даље до ушћа Каменке, и до извора Березовке; затим, током ријеке Амељника до њеног ушћа у Дњепар. На истовјетан начин је формирана 1753. године и «Славеносрбија», »од краја линије и ландмилиције (Хорватове), са стране ријеке Донеца, тј. од Бахмута до Лугање», са истим задацима, устројством и статусом.

Доцније када су јењавале, па затим забрањене, миграције из угарске матице, и са Балкана, у Нову Србију и Славеносрбију⁵ је дошло до појачаног миграционог таласа Руса и Малоруса, који су преплавили дошљаке са Балкана па су обије обла-

Александар В. Војновић; 12. Марко К. Ивелић (1740–1825); 13. Петар И. Ивелић (1772–?); 14. Симеон Ивелић; 15. Иван-Ивеља Ивелић; 16. Константин М. Ивелић (око 1790–1837); 17. Петар Марков Вукотић (1793–1863); 18. Никола Михаилов Вукотић (1793–1855); 19. Платон Петров Вукотић (око 1820 око 1885); 20. Тодор Јаковов Мирковић (1789–1866); 21. Михаило Тодоров Мирковић (1836–1891); 22. Александар Тодоров Мирковић (1836–1891); 23. Ксаверије Булатовић (? – око 1873); 24. Василије Иванов Шпадијер (1815–1890); 25. Живојин Савов Миловановић (1839–1914); 26. Анто Мићунов Гвозденовић (1854–1935); 27. Јован Поповић-Липовац (1856–1919); 28. Андрија Стеванов Бакић (око 1880–1922); 29. Лука Гојнић (1873–1953); 30. Данило Петровић-Његош (1871–1939). (Уп: Душан Мартиновић: *Генерали из Црне Горе у Руској војсци*, Подгорица: ЦИД, 2002, стр. 328)

⁴ Симеон Пишчевић: *Мемоари*, Београд 1963; Нови Сад – Београд, 1972.

⁵ Указом од 22. марта 1764. године Нова Србија је преименована у «Новоросијску губернију», а 22. јула исте године Славеносрбија је названа «Екатаринска провинција Новоросијаске губерније» и 1775. је припојена Азовској губернији.

сти почеле да губе етничку хомогеност и да тону у јачу и бројнију руску биолошку супстанцу. Услиједила је, дакле, мајоризација српског насељеничког супстрата и нагли процес његовог етничког асимиловања... Одржала се, међутим, само донекле номенклатура оновремених јужнословенских насеобинских агломерација (на примјер, нека села у Херсонској губернији: Пављаш, Верешац, Мошорин, Суботец, Федвар, Сентов, Каниж, Панчев, Петро-остров, Надлак),⁶ док су породице заборавиле на своје поријекло и своју генеалогiju. Неке црногорске породице, као нпр. Војновићи, Мирковићи и др. водиле су неко вријеме рачуна о својем родословљу, састављајући родословна стабла за понеколико генерација очигледно са циљем да потомци запамте своје поријекло.

У назначеним двијема покрајинама било је стотинак црногорских емиграната насељених, као што је истакнуто, за вријеме митрополита Василије Петровића. Било је и четири генерала са тла данашње Црне Горе. О генералима из Црне Горе сазнајемо на основу записа Герасима Зелића (Жегар, Далмација, 1752 – Будим, 1828), игумана манастира Крупе у Далмацији,⁷ који је Русију два пута походио (1782. и 1787. године). Герасим Зелић је записао да је у Новој Србији, у Ново Миргороду, упознао «знатну господу», међу којима и три генерала из Црне Горе у данашњим њеним границама. Зелићев запис гласи:

«Двадесетог јунија 1782. године стигнем благополучно у Ново-Миргород у Новој Србији. Овђе нађем г-на мајора Јована Скорића, мога најближег сусједа из Међеђе у Далмацији и друге многе Србе. Њеки из Мађарске и Баната због различни у оно вријеме збивши се политически узрока, њеки из Србије, Босне и Ерцеговине од теготе ига турског, њеки из Далмације и Албаније због гоненија венецијанскога избјегли бијау и дошли у она времена у Росију и населили ону, празну, бившу земљу, која се по њима и назвала Нова Србија. И другу сам знатну господу познао ту: славног Текелију, генерала, генерале Чорбу и Хорвата из Баната, грофа Ивана Подгоричанина из Црне Горе, генерала Пишчевића из Паштровића и књаза Анту Стратимировића, генерала и Новог Ерцега от Боке Которске».⁸

Четврти генерал из Црне Горе био је гроф Георгиј Петровић Подгоричанин, који је издејствовао да породично име и грофовску титулу преда своме брату од тетке, Јегору Филиповичу Петровичу.

О миграцијама Црногораца у XIX вијеку др Ђорђије-Ђоко Д. Пејовић написао је докторску дисертацију,⁹ у којој је, између осталог, доста исцрпно обрадио њихово насељавање у Русији. Ускоро послје првих црногорско-руских контаката (1711) и напада Ђупрелићевог на Црну Гору, 1714, митрополит Данило Петровић-Његош се обратио руској влади да пружи помоћ пострадалом црногорском народу. На тај захтјев руска влада се одазвала почетком 1715. године и издала указ да ће свима

⁶ Др М. Костић: *op. cit.*, стр. 135.

⁷ Герасим Зелића замонашио је митрополит Сава Петровић у манастиру Стањевићима. Године 1823. штампало је у Будиму аутобиографију коју је насловио *Житије Герасима Зелића*.

⁸ Г. Зелић: *Житије Герасима Зелића*, Београд, 1897, стр. 79–80.

⁹ Др Ђ. Д. Пејовић: *Исељавање Црногораца у XIX вијеку*, Титоград, 1962, стр. 487.

који буду ступили у руску војну службу дати, према чину, земљу у азовској и киевској губернији. Овом приликом није, међутим, дошло до сеобе, јер црногорски главари нијесу могли оставити народ на милост судбини.¹⁰ Касније је руска влада, послје 1750, настојала да и Црногорце врбује ради насељавања јужних крајева Русије. У љето 1752. руски капетан Стеван Петровић ишао је преко Осијека у Црну Гору да спроведе један транспорт Црногораца за Русију.¹¹ Сметње за пресељење Црногораца правиле су међутим, млетачке и аустријске власти, примјењујући репресивне мјере у циљу парализања ових миграторних кретања. Стога је митрополит Василије Петровић молио руски Сенат да интервенише код аустријских власти да дају сагласност црногорским породицама да се преко њихове територије пресеље у Русију. Иако је црногорски митрополит био свјестан да ће сељењем поготову млађих људи слабити одбрамбена моћ Црне Горе и даље је правио планове за, штавише, масовније колонизовање становништва из сиромашне и одасвуд «притиснуте» спољним непријатељима Црне Горе. За релативно кратко вријеме владици Василију уз помоћ главара пошло је за руком да за одлазак у Русију придобије око 500 за оружје способних људи, мада су настојали да број пријављених добровољаца буде још толики.

Митрополит Василије је 1750-тих година тражио од Русије сагласност да пресели цјелокупни црногорски живаљ у Русију, што му нијесу дозволиле руске власти. Одобрен је прелазак само за око стотинак породица преко Славоније и Баната. Требало је доста напора, уз помоћ руских представника, Пучкова и др., да се организује превоз исељеника. За превоз из Будве до Ријеке или Трста бродовласници су им тражили знатније новчане износе за трансфер него обичним путницима. Уз то, Млечани су подмићивали утицајне појединце у циљу ометања исељеничких групација.

Од 1756. до 1759. године Црногорци су ишли у Русију у пет група, преко Кијева у Оренбург и Москву. У првој групи је било 86 људи и жена и 13 малољетње дјеце (свега 99 лица); у другој 105 људи и жена и 56 дјеце (укупно 161); у трећој 152 и 10 дјеце (162); у четвртој 432 одраслих и 510 дјеце (942) и у петој 45 одраслих и 90 малољетних (135). Тако је за непуне четири године пресељено 1.499 лица. Руска влада је за њихово пресељење дала 42.168 рубаља. Од 705 одраслих Црногораца, по својој жељи, 688 је распоређено у Нову Србију, а 17 у Славеносрбију. (За вријеме пресељавања 36 лица је умрло.) Због малог броја досељених Црногораца способних за оружје, није се могао организовати засебни црногорски пук, већ је досељене требало прикључити јединицама раније досељених Срба и Хрвата из Аустрије, због чега је код већине завладало незадовољство, па су одбили да положе заклетву и да приме руско држављанство. Тридесетак се 1759. вратило преко Љубљане у Црну Гору. Од других је са досељеницима из Србије 1760. године основан «новомиргородски гарнизон».¹² Тако се завршила прва сеоба Црногораца у Русију у вријеме Василија Петровића-Његоша.

Касније, за владавине Шћепана Малог нема помена да је било групних исеља-

¹⁰ Др Глигор Станојевић: *Црна Гора у доба владике Данила*, стр. 116.

¹¹ Др Мита Костић: *op.cit.*, стр. 74.

¹² Уп. др Ђ. Д. Пејовић: *op.cit.*, стр. 70–71.

вања Црногораца у Русију. Било је само индивидуалних. Појединци су ступали у руску службу, од којих су неки стицали грофовске титуле и велика имања у Харковском округу. Према подацима др Бранка Павићевића тада су досељеници из Црне Горе били привилеговани – имали су статус донских козака.¹³

Крајем XVIII вијека јаки турски напади на Црну Гору (Махмут-пашин поход 1785) изазвали су страховито тешко стање, а завладале су и гладне године. Посебно су тешке прилике биле у земљи 1786–87. године. Око 200 требјешких породица, послјије неуспјелог напада на Никшић (Оногошт), остале су без крова над главом, «на ништа, без ништа», изложене турским одмаздама. Привремено су биле склоњене прво у Доњој, а потом у Горњој Морачи, живећи под врло тешким материјалним условима и стално ратујући са Турцима. Преписка о њиховом пресељењу у Русију (владика Петар Први, морачки главар Мина Лазаревић и др.) трајала је деценију и по, од 1788. до 1804. године. До исељења Требјешана дошло је тек октобра 1804. Те године су мигрирале само 22 породице, са преко 100 чланова и населиле се 1805. године у Тираспољском срезу. Свака породица је добила по 150 десјатина земље и по 150 рубаља помоћи. Према неким подацима, средином 1805. године руским бродом је пошла још једна група од 50 породица, са око 250 чланова.

Господар Црне Горе митрополит Петар Први је у освит XIX стољећа имао више контаката са званичницима Русије, истичући потребу пресељења већег броја црногорских породица у ту земљу. Штавише, мислио је да би ваљало преселити цио народ у «једнородну», о чему је 1813. писао руском цару. Та његова замисао, ипак, није била реална. С руске стране, постојала је реалнија идеја да се «20.000 до 25.000 црногорских породица, вриједних земљорадника и сточара и добрих ратника, привржених Русији» насели у Бесарабији, добијеној Букуршким мировним уговором, и на ареалу између Дњепра, Ситохе и Буга. И ова замисао остала је само пука идеја.

Средином 1815. године 20 црногорских породица, по утврђеној маршрути, отпутовале су бродом из Котора за Крим, а затим 16 породица са 90 чланова једним енглеским бродом преко Цариграда за Одесу. Ускоро је Петар Први отпустио у Русију и 85 лица из Хумаца, поред Цетиња.

Крајем априла и током маја 1817. године три лађе (грчко-руска, аустријска и енглеска) превезле су црногорске исељенике из Котора до Црног мора. На првој лађи укрцано је 303, на другој – 200 и на трећој – 835 лица. Према истраживањима др Ђока Пејовића, на једној лађи отпутовало је свега 192 (Бјелица – 21, Цетињана – 131 и Његуша – 30), од чега 94 мушкарца и 98, односно 88 жена, а на другој – 340 (из Његуша – 24, Цетиња – 14, Бјелица 123, Цуца 20 и Ђеклића 159, или 188 мушкараца и 152 жене). Тада су у Русију кренули сви Доњокрајци искрај Цетиња, осим 8 породица. Поред ових, пошла је и једна породица за коју је требало да Петар Први плати трошкове превоза.¹⁴ Путовање до Цариграда трајало је два пуна мјесеца, без елементарних услова. Умјесто хлеба путници су јели пшеницу у зрну; на броду је владала епидемија тифуса и др., од које су страдала 24 лица, највише старци и дје-

¹³ Др Б. Павићевић: Његошев одлазак у Русију 1836. – Прилози за књижевност, Београд, 1960, стр. 1–2.

¹⁴ Ibidem, стр. 123.

ца, и након што су умирали бачани су у море. Из Цариграда су сви мигранти враћени јер, наводно, нијесу имали уредну пасошку документацију. Тако су повратници «зли и гори», послје дугог ломатања по Средоземљу, враћени у матичну луку, одакле су пошли. Повратници су прије одласка на неизвјесни пут били распродали сав свој сиромашни иметак – куће и имања, па су по повратку од сусједа и повјерилаца тражили да им врате имања која су им продали за багателне цијене, због чега је долазило до свађа и погоршавања ионако у сваком погледу тешке ситуације... Такав је био епилог ове колонистичке црногорске струје у Русију, пуне драматичних и језивих збивања са трагичним консеквенцама. Ова неуспјела сеоба имала је и бројне друге посљедице и разочарења. (За миграцију у Русију је било још спремно око 1.000 лица из Цуца и Бјелица, који су чекали да се претходна група тамо насели, па да и они крену у «обећану» земљу.)

И наредних година, до поткрај живота, чинио је покушаје владика Петар Први да један дио становништва Црне Горе пресели у Русију. Обраћао се руском императору и другим руским великодостојницима и моћницима да изађу у сусрет насушним потребама пресељења црногорских породица. Ипак, његови су апели остали узалудни.

Петар Други Петровић-Његош ишао је стопама свог великог претходника. И он је био принуђен да се обраћа Русији, с молбом да омогући насељење већег броја Црногораца на својој територији. Почетком 1836. године Његош је послао руској влади меморандум о тешком стању у коме се Црна Гора налази, истичући да 10.000 становника Катунске нахије не може опстати и сачувати биолошку супстанцу.

Неки земаљски главари су предлагали Његошу «да бар пола гладног становништва Катунске нахије пресели у Русију или неку другу земљу, да би се она друга половина прехранила, док су се други томе супротстављали, плашећи се да би исељењем оволиког броја људи одбрана Црне Горе од честих турских напада била знатно ослабљена.»¹⁵

У изузетно тешкој ситуацији – материјалној, унутрашње- и спољнополитичкој, изгледало је да једино исељавањем становништва Црна Гора може скапулати. Русија није имала довољно разумијевања за овај егзистенцијални проблем црногорски. По свему судећи, Црногорци су и овога пута били потребнији Русији у Црној Гори него у њој самој.

Године 1841. из Котора је било јављено у Задар да се у Црној Гори врше припреме за исељење у Русију до 1.000 породица на Кавказ. Одиста, Његош је настојао да своју замисао «о пресељенију неколико хиљада житеља» из Црне Горе оствари и 1844. године, па је тим поводом ишао у Беч.¹⁶ Али, до тога није дошло.

У другој половини 1846. Његош је слао једног свог делегата у Одесу и Владикавказ, књазу Воронцову, да му изложи потребу насељења већег броја породица из Црне Горе дуж границе према кавкаским племенима која су у то вријеме задавала велику бригу Руској царској војсци. До већих сеоба црногорских породица ни овом приликом није дошло. Ових година могло је, међутим, доћи до одласка појединаца

¹⁵ Ibid., стр.126.

¹⁶ Уп.: Његошева биљежница, Цетиње, 1956, стр. 167.

у Русију, благодарјећи и залагању њихових сродника који су већ успјели да стекну статус иностраних дворјана и да на тај начин поправе свој материјални положај (у Херсону и другдје).¹⁷

Тако су се неколика Његошева покушаја, предузета у крајњој нужди, да већем броју породица обезбиједи сношљивији живот, макар и у граничним подручјима Русије, завршила неуспјехом, слично покушајима његовог претходника.

У току краткотрајне владавине књаза Данила Првог било је само неколико покушаја усељавања Црногораца у Русију. Први покушај се десио послје првог Омер-пашиног напада на Црну Гору 1852–53. године, који је становништву нанио огромне материјалне штете. Руски делегат Коваљевски, посредник за обуставу непријатељства, највише настрадалим породицама понудио је да се преселе у Русију, али се на овај његов позив нико није одазвао.¹⁸

Јануара 1860. руски император је потписао одлуку Комитета четворице министара (унутрашњих и спољних послова, финансија и државних имања) о могућностима насељења до 100 црногорских породица, које су претходно биле изразиле жељу да се преселе у Русију и које су биле вољне да приме руско држављанство. Било је планирано да се досељеницима даде по 8 десјетина земље по мушкој глави и то у једном срезу, ради лакшег управљања. Прописано је било да се досељеници ослободе војних обавеза за шест година, а плаћања пореза, натуралних и новчаних дажбина за осам година. Требало је да свака породица добије по 35 рубаља и да државна благајна снесе и њихове путне трошкове приликом досељења, као и да их снабдије земљорадничким алаткама, запрежном стоком, сјеменом, намирницама и осталим што је потребно за домаћинство. Да ли је реализована поменута одлука највиших руских власти није научно утврђено!

У другој половини 1860. дато је одобрење Марку Божовићу из Његуша и Саву и Николи Мартиновићу из Бајица, да се могу населити с породицама у Јужној Русији, под условима који су били дати у закључку четворице министара. Непосредно по њиховом одласку, у Русију су се преселиле још двије породице са 17 чланова. За будуће досељенике из Црне Горе одређене су херсонска, јекатаринославска и тавричка губернија и јужна страна Кримског полуострва. Допуштало се да досељеници могу долазити и у мањем броју, а не искључиво у групама од 25–30 породица, како је то било раније прописано.

Потреба пресељавања већег броја породица у Русију била је још већа наредне 1861. године. Због велике глади у Црној Гори неколико стотина породица изразило је жељу да се пресели у Русију. Од црногорског књаза тражен је списак породица са подацима о броју чланова, полној структури и др. Већ 21. августа 50 породица имало је Књажеву дозволу за одлазак у Русију. Према подацима др Ђока Пејовића, било је из Цуца 6 породица, од којих 3 са 31 чланом (само 13 способних за рад); из Чева – 5, од којих једна са 11 чланова (само 5 способних за рад), а друга са 8 чланова (3 способна за рад), свега 11 породица са 50 чланова (мушких – 29 и женских – 21, млађих од 10 година – 14, способних за рад – 21); из Роваца 5 породица, од којих 2

¹⁷ Др Ђ.Д.Пејовић: *op cit.*, стр. 128.

¹⁸ Вл. Ђорђевић: *Црна Гора и Аустрија (1814–1894)*, Београд, 1924, стр. 86.

са 19 чланова (11 мушкараца, 8 жена, испод 10 година – 6, за рад способних – 6); из Црмнице – 9; из Ријечке Нахије – 3, итд.¹⁹ Занимљиво је навести да је читаво становништво Пипера изразило спремност да напусти своја вјековна огњишта и да се пресели у Русију, што црногорски суверен није допустио из одбрамбених разлога.

Ни овом приликом није дошло до већег пресељења. Вођена је званична преписка наредних година; ишле су и неке делегације, али конкретнoг рјешења није било. Други Омер-пашин напад на Црну Гору омео је сваки даљи рад око пресељавања породица у Русију. Тек идуће године новоросијски и бесарабијски генералгубернатори одобрили су насељавање у рату страдалог становништва. И поред привлачних услова није се одазвао већи број породица из Црне Горе; спомињу се неколико Мартиновића, неки Кусовац и један Влаховић из Роваца; затим, Анто Даковић, Филип Ђурашковић, Стефан и Илија Божовић, Раде Радоњић из Његуша, три Почека из Доњег Краја. Сем ових, било је породица из пограничних крајева црногорских: Побора, Грбља, Боке, Кривошија, Херцеговине и др. Према пасошкој књизи за године 1866–1878. утврђено је да је у Русију пошло 76 лица (28 Катунана, од којих само 2 с породицама, 20 Граховљана, 7 Цеклињана, од којих 1 с породицом и др.).²⁰

Непосредно после «Већег рата» (1876–1878), иако је Црна Гора на Берлинском конгресу (1878) стекла независност и двоструко повећала своју територију, више породица из Црне Горе је настојало да добије земљу у Русији и населе је, позивајући се на заслуге стечене у борби против Турака. Тако је, на примјер, неколико породица Мартиновића, из Бајица, и 17 породица Ивановића, из Доњег Краја (са 46 мушких глава), тражило по 50 десјатина земље. Поред ових, ишле су и друге угледне породице које су се могле позвати на своје племићко поријекло (Ђурашковићи, Даковићи, Церовићи, Војводићи итд.). Ове породице су тражиле да их населе на југу Русије (Берђански срез Тавричке губерније, Херсонској, Јекатаринославној и Бесарабијској губернији, на Кавказу, Кубану и др.), гдје су се раније населили њихови рођаци и племеници. Па, ипак, за неколико година после ослободилачких црногорских ратова цифра исељеника није прелазила 30. Чињен је покушај да се оснује црногорска колонија и тако се трајније ријеша питање црногорских досељеника. Но, у томе се није успјело, јер су постојали све мањи изгледи да се у једној губернији европске Русије насели већи број земљорадничких породица...

Према проучавању др Ђ. Пејовића пасошких књига, испоставља се да динамика црногорских досељеника у периоду 1882–1905. изгледа овако: 1882 – 3 (2 из Цуца и 1 из Цеклина – у Боку и Батум); 1883 – 7, од којих 1 с породицом и 1 ученик; 1884 – 12 (7 Катунана, 3 Граховљанина и по 1 из Бањана и Цеклина); 1885 – 3 (2 из Бајица и 1 из Љуботиња); 1886 – 6 (4 из Катунске нахије и по 1 из Цеклина и Црмнице); 1887 – 7 (4 из Катунске нахије, 2 из Цеклина и 1 из Никшића); 1888 – 3; 1889 – 8 (4 Катунана, 3 Дробњака и 1 Пипер); 1890 – 12 (9 Катунана, 2 Бајице и 1 Грахов-

¹⁹ Др Ђ. Д. Пејовић: *op cit.*, стр. 213.

²⁰ *Ibidem*, стр. 218.

љанин); 1891 – 6 Катунџана; 1892 – 5 (1 Катунџанин са 6 чланова породице, остали Пипери и ђаци). Преко Цариграда их је од 1897–1905. године пошло свега 43 из разних крајева Црне Горе. У свему их је директно из Црне Горе, у раздобљу 1882–1892. године, пошло 72 (свега 115).²¹

Сем повремених миграционих кретања Црногораца у Русију, мањег или већег интензитета, у групама и појединачно, и печалбари црногорски који су најчешће одлазили «трбухом за крухом» највећма у Цариград, крајем XIX и почетком XX вијека прелазили су, с времена на вријеме, поготову када би остајали тамо без посла, у сусједне руске индустријско-рударске крајеве (Батум и његова околна мјеста, Кутаиси итд, прелазећи на Кубан, у Тифлис (Тбилиси), Владикавказ и разна друга кавкауска мјеста). У јужноруским крајевима радили су разне физичке послове или као предузимачи, каткад и административно-рачуноводствени чиновници – на грађењу Батумске жељезнице, жељезничке пруге Улунханлу-персијска граница, Александро-поље-Ериван и другдје (у Дагестану, Ташкенту, Самарканду, Новоросијску и другим мјестима средњоазијским у Русији). Рађе су се, међутим, одлучивали за рад у пристанишним мјестима црноморским, у Одеси, Севастопољу и другим мјестима Кримског полуострва. Било их је и у Ростову на Дону, у Минитопољу; на изградњи сибирске жељезнице. Послије окончања руско-јапанског рата (1904–1905), у којему је учествовало више Црногораца, у Владивостоку је радила већа група печалбара из Црне Горе (из Загорича, Подгорице, Пипера, Цетиња и Бара). Имали су своје друштво и радили су на паробродима. Било је и власника имања, на Шкотострву и другдје (из Доњег Краја код Цетиња, из Цеклина, Грађана, Бјелопавлића, Добрљана и др.). Радили су у Никољску – Усуријском, у забайкалској области.²²

РЕЗИМЕ / SUMMARY

У раду се, на основу релевантне литературе, даје преглед колективних и индивидуалних сеоба Црногораца у Русију током 18. и 19. вијека. Сеобе су отпочеле још поткрај владавине Петра Великог. За вријеме власти владике Василија Петровића реализовано је неколико мањих колективних сеоба, а за вријеме Шћепана Малог сеобе су биле само индивидуалне.

Покушаји да се сеобе организују за вријеме Петра I Петровића и Петра II Петровића Његоша углавном су били неуспјешни. Тако је било и за вријеме књаза Данила I.

Исељеници који су доспјели у Русију остварили су успјешне војне каријере. Покушај да се оснује црногорски хусарски пук у вријеме постојања Нове Србије и Славеносрбије није успјео због малог броја исељеника из Црне Горе.

*

²¹ Ibidem, стр. 333.

²² Ibidem, стр.

Based on relevant literature, the paper presents a review of collective and individual migrations of Montenegrins to Russia in the 18th and 19th century. The migrations began by the end of the reign of Peter the Great. During the reign of bishop Vasilije Petrovic several smaller migrations were organized and during the time of Scepan Mali, there were only individual migrations.

The attempts to organize migrations during the reign of Petar Petrovic I and Petar Petrovic Njegos II were mostly unsuccessful and so were they during the reign of duke Danilo I.

The migrants arriving to Russia made successful military careers. The attempt to organize a Montenegrin hussar regiment in the time of New Serbia and Slavonic Serbia did not succeed due to small number of migrants from Montenegro.